

УДК 37.04; 808.2

В'ячеслав Шовковий (Україна)
ORCID ID: 0000-0003-4876-2162**Сергій Шовковий (Україна)**
ORCID ID: 0009-0005-2496-4888

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПИСЬМОВОГО ТВОРУ-РОЗДУМУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто теоретичні засади створення методики навчання української мови, зокрема увагу сфокусовано на розвитку аргументативного мовлення і написанні твору-роздуму учнів старшої школи. Визначено, що навчання твору-роздуму має здійснюватися на засадах компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, лінгвосоціокультурного, інтегративного та особистісно орієнтованого дидактичних підходів, на основі принципів свідомості, науковості й свідомості, індивідуалізації й доступності, взаємозв'язку навчання мови й мовлення, наочності, міцності, активності, інтеграції мовного матеріалу в мовленнєвий, уваги до мовного та мовленнєвого матеріалу. Ключовими методами навчання визначено метод пояснення, метод мозкового штурму, метод аналізу мовленнєвого матеріалу, метод вправлення, метод самоорганізації навчання, метод самоконтролю.

Ключові слова: *твір-роздум, аргументативне мовлення, методика навчання української мови, дидактичний підхід, метод навчання.*

Вступ

Постановка проблеми. Розвиток мовлення учнів старшої школи посідає важливе місце в системі філологічної підготовки. В особистості віком 15–17 років добре розвинені розумові процеси – пам'ять, мислення, увага. Учні цього віку можуть опрацьовувати великі обсяги інформації, здійснювати різноманітні операції – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизацію, класифікацію. Саме у старшій школі здійснюється перехід до дорослого життя, до здобуття професії. Усе це потребує хорошого словникового запасу та належного рівня усного й писемного мовлення.

Програмою з української мови передбачено, що "мовленнєва змістова лінія спрямована на "формування і розвиток мовленнєво-мисленнєвих здібностей та умінь: формування умінь переконувати, спростовувати чужі аргументи, обґрунтовувати власну позицію з наведенням системи аргументів; відповідно до поставленої мети здійснювати цілеспрямований пошук інформації у джерелах різного типу і критично оцінювати її достовірність; робити висновки з прочитаного або

почутого" (Українська мова. Програма, с. 18). Тож розвиток аргументативного мовлення у старшій школі є однією із пріоритетних цілей у контексті формування та розвитку комунікативної компетентності школярів. Уміння аргументувати, обстоювати свою позицію, добирати при цьому належні мовні засоби дають змогу успішно здійснювати комунікацію, досягати своїх цілей та успіхів у комунікації. Формування вмінь аргументативного мовлення учнів старшої школи здійснюється шляхом продукування текстів, зокрема і письмових, тобто творів-роздумів.

Твір-роздум розуміємо як текст (якому властиві такі характеристики – зв'язність, цілісність, завершеність, структурна організованість), у якому учні викладають власний погляд на проблему (обґрунтовують надане положення-тезу, повністю або частково спростовують її, полемізують навколо тези, висловлюють авторську позицію), дотримуючись належної структури та використовуючи відповідні мовні засоби. Навчання письмового твору – складний і тривалий процес, що передбачає не лише наявність в учнів мовних і мовленнєвих компетентностей,

але й ерудиції, обізнаності в літературі, історії, соціальних процесах, умінь опрацювати інформацію з різних джерел, здійснювати логічний виклад думок. Попри значні напрацювання в галузі навчання писемного мовлення нині потребують уточнення теоретико-методичні засади (підходи, принципи, методи) навчання письмового твору-роздуму старшокласників. Потреба нашої держави у випускниках середніх шкіл з високим рівнем компетентності в писемному мовленні та недостатній рівень її сформованості у значної частини учнів у необхідність уточнення теоретико-методичних засад навчання письмового твору-роздуму зумовлюють *актуальність дослідження*.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Розвиток мовлення учнів є одним із пріоритетних завдань сучасної школи, адже мовлення людини є важливим фактором її інтелектуального та духовного розвитку. Багате мовлення, великий словниковий запас дають змогу людині здобути якісну освіту, якісно сприймати, аналізувати, передавати інформацію, виражати свої емоції, почуття. Добре розвинене мовлення є якісною візитівкою людини, яка дозволить у перспективі розвиватися у професійному плані, встановлювати різнобічні контакти, досягати цілей у спілкуванні з іншими людьми. У царині методики навчання української мови набуто чималого досвіду в напрямі розвитку мовлення учнів: 1) визначено пріоритетні напрями розвитку мовлення (Пентиліук та ін., 2012); окреслено низку вмінь, необхідних для написання твору (Вашуленко, 2011; Караман, 2000); обґрунтовано принципи навчання писемного мовлення (Біляєв, 2005; Караман, 2000; Пентиліук, 2004); визначено методи навчання; створено класифікацію учнівських творів (Коваль та ін., 2002; Костів, Сколоздра-Шепітко, 2018); розроблено класифікацію уроків розвитку мовлення (Костів, Сколоздра-Шепітко, 2018); розроблено додаткові види робіт з розвитку зв'язного мовлення (Пентиліук та ін.,

2012), а також типи вправ з розвитку мовлення (Біляєв, 2005). У працях вітчизняних науковців також описана система роботи над твором, де виділено вісім етапів: 1) підготовча робота до написання твору; 2) повідомлення теми майбутнього твору, актуалізація знань учнів, необхідних для написання твору, обговорення з учнями; 3) бесіда за метою твору, систематизація та актуалізація матеріалу, проектування змісту твору в цілому, моделювання структурних компонентів твору; 4) складання плану твору; 5) мовна підготовка тексту; 6) написання твору учнями, спостереження вчителя за роботою учнів, надання індивідуальної допомоги; 7) самоперевірка, вдосконалення тексту учнями; 8) зачитування та аналіз кількох учнівських творів (Вашуленко, 2011; Караман 2000; Коваль та ін., 2002; Костів, Сколоздра-Шепітко, 2018; Пентиліук, 2004). Розроблено також вимоги до змісту, композиції, мови, зовнішнього оформлення твору (Пентиліук та ін., 2012). Проте окремі аспекти потребують уточнення – зокрема окреслення підходів до навчання твору-роздуму, принципів навчання та новітніх методів навчання.

Мета статті – окреслити методичні засади навчання письмового твору-роздуму з української мови учнів старшої школи, що передбачає виконання таких завдань:

- визначити й інтерпретувати дидактичні підходи до створення методики навчання розвитку писемного (аргументативного) мовлення;
- обґрунтувати низку методів для забезпечення результативності методики навчання старшокласників написання твору-роздуму українською мовою.

Методологія дослідження. Головними загальнонауковими методами дослідження слугують: елементарно-теоретичний аналіз, інтерпретація та абстрагування. У процесі дослідження використано положення, викладені співавторами колективної монографія за редакцією Мартіна Шіпмана

"Дослідження в освіті" (Shipman, 2005). Зокрема до уваги взято висновки про:

- системну методологічну організацію досліджень з методики навчання та врахування її впливу на практику навчального процесу;

- визначення керівних принципів створення методики навчання перед її впровадженням у навчання;

- необхідність інтерпретації дидактичних підходів для забезпечення більшої обґрунтованості доказів апробації методики.

Метод дослідження визначено також за позицією Памели Мосс (Moss, 2005) про науково обґрунтоване дослідження і його критерії, зокрема:

- розроблення принципів, за допомогою яких будь-яка методика може бути не лише оцінена, але й критикована в науковій спільноті;

- визначення методів організації навчання, які вчителі та учні повинні обирати для реалізації програми навчального предмета.

Методологічним підґрунтям дослідження також визначено положення, які висловив Раджіш Патак (Pathak, 2008), про:

- врахування принципів і методів у створенні методик навчання, оскільки це необхідно для освітнього планування і дотримання процедури їх впровадження в навчання;

- інтелектуальні інструменти, якими служать вихідні позиції створення навчальної методики і які допомагають упоратися з проблемами, які виникають на уроці, у виконанні вправ і завдань, під час підготовки шкільних проєктів;

- забезпечення більш ефективного результату застосування методів і прийомів у класі завдяки дотриманню низки методичних принципів;

- залежність параметрів визначення ефективності навчальної методики та оцінки різних методів її аналізу від методологічних засад, на яких вона ґрунтується.

Результати дослідження та їх обговорення. Підхід є базисною категорією методики, він проєктує загальну парадигму навчання. У навчанні мови існує

чимало підходів – компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, лінгвосоціокультурний, інтегративний, особистісно орієнтований, когнітивний, прагматичний, тематичний, текстоцентричний (Голуб, 2015; Карпова, 2016; Кулик, 2013; Кухарчук, 2005; Лук'яник, 2012; Николаєва, 2013). Варто відзначити, що нині в лінгводидактиці склалася тенденція до організації навчального процесу з позиції комплексу підходів. Навчання написання твору-роздуму так само стоїть на підвалинах кількох підходів. Логіка процесу навчання написання твору вказує на потребу орієнтуватися на компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, лінгвосоціокультурний, інтегративний, диференційований підходи.

Зокрема, з позиції *компетентнісного* підходу навчання написання твору розглядаємо як процес і результат компетентності в письмі, яка, окрім необхідних знань композиції твору-роздуму, метатекстових референтів, вимог до змісту та структури, знань з історії, мистецтва, літератури, обізнаність у соціальних процесах; лексичних, граматичних, орфографічних, стилістичних, пунктуаційних навичок, умінь композиційного та логічного характеру; охоплює ще й низку інших особистісних характеристик учня – навчальна автономія, рефлексія (готовність до самоаналізу та самооцінки), креативність мислення, творчість, стресостійкість, організованість, уміння планувати свій час тощо. Саме сформованість останніх характеристик може відігравати ключову роль у написанні якісного твору, тому вони мають бути предметом навчання школярів.

Комунікативно-діяльнісний підхід вважають нині ключовим у навчанні мови. Суть цього підходу полягає в тому, що оволодіння комунікацією є метою навчання і способом навчання (тобто ця мета досягається шляхом виконання системи комунікативних вправ і завдань). Комунікативна компетентність формується з багатьох інших компетентностей, серед яких – компетентність у письмі. Вона

передбачає наявність знань, навичок, умінь, особистісних характеристик, що зумовлюють здатність і готовність висловлювати свої думки письмово: з одного боку – фіксувати їх, занотовувати, а з іншого – продукувати тексти, що належать до певного функціонального типу мовлення, стилю, жанру тощо.

Написання твору-роздуму є процесом створення власного мовленнєвого продукту, який має ознаки роздуму (функціональний тип мовлення), есе (жанр), публіцистичного стилю (стиль), якому властива певна структура та лінгвостилістичні засоби. Відповідно, вважаємо, що уміння писати твір-роздум є фрагментом письмової комунікації, цих умінь набувають у процесі практики, організації написання такої кількості творів під керівництвом викладача, яка призведе до відповідної автономної діяльності, сформує належний рівень самоаналізу та самооцінки.

Діяльність нині є аксіомою навчання: будь-якого виду діяльності людина навчається шляхом вправління в цьому ж виді діяльності як загалом, так і компонентам цієї діяльності. Відповідно до цього предметом спеціального навчання має стати:

- кожен функціональний різновид твору-роздуму (обґрунтування, повне спростування, часткове спростування);
- кожен компонент (теза, аргументи, приклади, висновки);
- кожен різновид структурного компонента (різновиди тези, антитеза, аргумент / контраргумент, види аргументів);
- метатекстові засоби репрезентації структурних компонентів твору;
- зв'язність, логічність, послідовність тощо.

З огляду на це методика навчання написання твору-роздуму має містити комплекси вправ і завдань, для тренування: структурування твору, написання окремих фрагментів твору, створення цілісного тексту.

Лінгвосоціокультурний підхід орієнтований на інтегроване навчання мови й культури, які розглядаються в тісному

взаємозв'язку. Культурний складник мови репрезентований у екстралінгвальних країнознавчих знаннях, мовних одиницях, комунікативних ситуаціях. У творі-роздумі культурний компонент найбільш яскраво репрезентований у змістовій частині (учень використовує у творі літературні, історичні, соціальні, мистецькі фрагменти культури) та мовних засобах (використання лексичних одиниць, у яких культурні семи формують денотат або відображені в конотативних значеннях, використання фразеологізмів і паремій, використання метатекстових засобів, властивих тільки українській мові). Екстралінгвальні країнознавчі знання є обов'язковим компонентом твору-роздуму в композиційній частині "прикладі", де учні мають не просто навести приклади з історії, мистецтва, літератури, але й продемонструвати свою ерудованість, обізнаність у літературному, історичному, соціальному, мистецькому процесах України та світу.

Лінгвосоціокультурний підхід до навчання написання твору передбачає паралельне опанування учнями історії та літератури, удосконалення умінь аналізувати літературні й історичні явища, факти, процеси.

Інтегративний підхід спрямований на інтеграцію (поєднання) певних компонентів. Найпоширеніша в лінгводидактиці міжпредметна інтеграція, у межах якої поєднуються елементи кількох предметів. Інтегративний підхід до навчання написання твору-роздуму реалізується в контексті лінгвосоціокультурного підходу й передбачає поєднання навчання мови з літературою, культурою та історією, суспільними процесами. Інтегративний підхід реалізується набагато простіше, якщо учні паралельно вивчають українську літературу та історію України й паралельно набувають відповідних знань і умінь, які можна застосовувати під час написання твору. У процесі написання твору необхідно активізувати історичні та літературні знання учнів, учити правильно їх використовувати у творі. Проблему інтегрованого навчання

української мови з літературою, історією можна розв'язувати шляхом добору та використання

літературно-історичного матеріалу у вправах і завданнях з української мови, аналізувати мовні явища на літературному матеріалі, що містить найбільш змістовні фрагменти, які відображають ідею твору, основні мотиви, проблематику; на історичному матеріалі, що охоплює найважливіші історичні події в житті українського народу, висвітлювати в історичному матеріалі морально-етичний бік певних подій; на матеріалі, що містить інформацію суспільного характеру. Інтегративний підхід дає змогу наповнити твір цікавими та влучними прикладами, що допоможе учневі виявити свою ерудицію та обізнаність в питаннях літератури, історії, соціальних процесів.

Особистісно орієнтований підхід спрямований на урахування індивідуальних особливостей учнів – мотивації, здібностей, творчості, рівня автономії та навченості, рівня сформованості навчальних стратегій. У школі навчаються учні з різними індивідуальними особливостями, тому диференціація прийомів роботи є вкрай важливою у навчальному процесі. Особистісно орієнтований підхід до навчання написання твору можна реалізувати за умов урахування:

- рівня навченості: одні учні мають добре сформовані уміння структурно-композиційного та логічного характеру, лексичні, граматичні й орфографічні навички, знання літератури, історії, суспільних явищ; інші слухачі – значно нижчий рівень або взагалі не володіють уміннями писати твір такого характеру;

- здібностей і творчості учнів: частина учнів мають хороші творчі та літературні здібності, в інших наявні складнощі у викладенні своїх думок, вони спілкуються простими реченнями, не використовують фігури мовлення;

- рівня автономії: частина учнів спроможна працювати над твором повністю автономно, однак багато учнів потребують значної допомоги вчителя;

- рівня сформованості навчальних стратегій: учні з високим рівнем навчальних стратегій характеризуються здатністю швидко й оперативно знаходити інформацію, планувати свою роботу, керувати процесом написання твору, ефективно розподіляти час, розв'язувати проблеми, з якими вони стикаються, правописного, інформативного, лексико-граматичного характеру.

Диференціація за таких умов забезпечується різними функціями вчителя, який бере до уваги, що:

- учні з високим рівнем автономії, навченості, володіння навчальними стратегіями зазвичай потребують лише певного корегування своїх знань й умінь з боку вчителя;

- учні з низьким рівнем автономії, навченості, володіння навчальними стратегіями – постійного втручання вчителя в процес написання твору.

Учням з низьким рівнем володіння літературними, історичними та суспільними знаннями необхідно рекомендувати читати додаткову літературу; учням з низьким рівнем правописної, лексичної та граматичної компетентності необхідно давати відповідні вправи та завдання протягом усього курсу; учням, які мають проблеми з логікою викладення інформації – вправи та завдання на відновлення логічності та послідовності тексту.

Учнів з добре розвиненими творчими здібностями варто підтримувати в їхніх творчих намаганнях. І навпаки, в учнів з низьким рівнем творчості необхідно розвивати уміння розгортати свою думку, розширювати речення, використовувати фігури мовлення, засоби текстового зв'язку.

Під час навчання учнів з високим рівнем навчальної автономії учитель має обмежитися лише консультативно-коригувальними діями, натомість учням з низьким рівнем навчальної автономії вчитель має надавати належну допомогу, тим самим здійснювати поступовий перехід від жорсткої регуляції процесу навчання до самостійності. Автономія в написанні твору є вкрай важливим

фактором, адже завдяки автономії учні зможуть у найвідповідальніший момент мобілізувати всі свої сили й уміння.

Одночасно з написанням твору та розвитком навчальної автономії необхідно приділяти значну увагу формуванню навчальних стратегій, зокрема – метакогнітивних, пов'язаних із плануванням та реалізацією процесу написання твору.

Ефективність методики навчання залежить від дотримання принципів навчання. Аналіз наукової літератури показує, що в педагогіці обговорюються принципи, які служать опорними точками організації навчального процесу для вчителів та школярів (Вашуленко, 2011; Ніколаєва, 2013). Вченими обґрунтовано такі принципи навчання писемного мовлення: науковості й свідомості, систематичності й послідовності, цілепокладання, дотримання єдності змістової й процесуальної сторін у навчанні, зв'язку теорії з практикою, індивідуалізації й доступності, наступності й перспективності; взаємозв'язку навчання мови й мовлення; єдності розвитку мовлення й мислення; мотивації мовленнєвої діяльності; функціонально-комунікативної спрямованості навчання та функціонально-стилістичної диференціації мовлення; взаємозалежності усного й писемного мовлення та випереджаче навчання останнього; свідомості й самоорганізації; органічного поєднання роботи з редагування з вивченням теорії тексту, синтаксису, лексики, фразеології і словотвору (Біляєв, 2005; Пентиліук, 2004; Караман, 2000). Спробуємо визначити найбільш вагомі принципи навчання, дотримання яких сприятиме оптимальному навчанню написанню твору-роздуму.

Принцип науковості та свідомості: з одного боку, у процесі написання твору учень має використовувати науково визнану та підтверджену інформацію під час наведення аргументів і прикладів, дотримуватися структурно-стилістичної організації твору; з іншого боку, він зможе написати якісний твір за умови усвідомлення його структури та вимог до змісту,

стилю, логіки викладу; що певною мірою залежить від систематичних фідбеків викладача, який своїми коментарями скеровує учня в правильне річище.

За принципом *індивідуалізації й доступності*, що реалізується в межах особистісно орієнтованого підходу до навчання, учитель має враховувати індивідуальні особливості учнів, зокрема, рівні їхньої успішності, навчальної автономії, рефлексії, здібності та рівень творчості учнів у написанні творів, рівень обізнаності в літературі, історії, суспільних процесах. Усе це допоможе створювати індивідуальні траєкторії в навчанні твору-роздуму.

Відповідно до принципу *взаємозв'язку навчання мови й мовлення* формування умінь створення твору-роздуму передбачає інтегрування мовних знань і мовленнєвих навичок, набутих у процесі опанування граматичного матеріалу мови; учні також мають навчитися використовувати метатекстові засоби, які допоможуть їм написати якісний твір, що відповідає функціональному типу – роздуму (*аргументом на підтвердження моєї думки може бути те, що, моє переконання ґрунтується на тому, що, на користь моєї думки можу навести такі аргументи...*); навчання граматичного, лексичного, правописного матеріалу має інтегруватися у продуктивне мовлення – учні повинні будувати з мовними одиницями речення та тексти, це дасть змогу мобілізувати мовний потенціал учнів під час написання твору, використовувати більш доречну лексику та вдалі граматичні конструкції або продемонструвати якість і філігранність свого мовлення.

Окрім зазначених принципів, варто також додати принципи наочності, міцності, активності, уваги до мовного та мовленнєвого матеріалу.

Принцип наочності реалізується у процесі навчання написання твору шляхом використання зразкових творів з подальшим аналізом їхніх структурних компонентів, мовних засобів, зв'язності, логічності викладення думок. Основною наочною вважаємо твір-зразок.

Принцип міцності: успішне написання твору-опису залежить від того, наскільки добре в пам'яті учня будуть утримуватися знання про структуру, зміст, як міцно будуть сформовані лексичні та граматичні навички, а також уміння створювати цілісний текст. Принцип міцності передбачає написання учнями багатьох творів, що і призведе до набуття зазначених знань, формування навичок і вмінь.

Принцип активності: навчання написання твору здійснюємо через діяльність – вправління в написанні; ми дотримуємося думки: чим більше учень писатиме твори, усвідомлюючи їхню структуру, розуміючи й аналізуючи свої помилки, тим кращого результату він досягне.

Принцип уваги до мовного та мовленнєвого матеріалу: навчання письмових жанрів містить певну частку наслідування структурних особливостей, стилю, логіки викладу, мовностилістичних засобів, засобів когезії та когерентності. Тож навчанню написання твору має передувати аналіз зразків творів.

Дотримання згаданих принципів навчання повинне мати комплексний характер і формувати фундаментальну основу методики навчання старшокласників навчання написання твору-роздуму.

Організація процесу навчання писемного мовлення загалом й аргументативного мовлення зокрема під час написання твору-роздуму потребує використання системи ефективних методів. Серед методів розвитку мовлення науковці виділяють такі: метод усного викладу вчителем матеріалу (розповідь, пояснення), методи бесіди, спостереження над мовою, порівняння, дослідження, рольової гри і взаємонавчання, методи самоорганізації навчання, методи контролю, самооцінки, роботи з підручником і метод вправ (Ярмолюк, 2013). Зазначені методи охоплюють навчання усного і писемного мовлення. Ураховуючи набутий досвід у використанні методів навчання письма, а також зважаючи на предмет нашого дослідження (методика навчання письмового твору-роздуму), вважаємо, що

доцільними для навчання написання цього виду твору можуть бути такі методи:

- *пояснення:* його варто використовувати на етапі ознайомлення учнів з вимогами до твору-роздуму, з його структурними елементами, метатекстовими засобами, засобами когезії та когерентності твору, критеріями оцінки твору; також метод пояснення є релевантним на етапі аналізу творів разом з викладачем;

- *метод аналізу мовленнєвого матеріалу* варто застосовувати на етапі підготовки до написання твору; він розкривається в аналізі зразків творів-роздумів – структурних, змістових, логічних, мовних особливостей, в аналізі метатекстових засобів, засобів зв'язку; аналізу будемо піддавати як зразкові твори, так і твори з типовими помилками, що в перспективі мають допомогти учням усвідомити власні недоліки та не допускати їх під час написання висловлювань;

- *метод вправ (вправління)* є ключовим в аспекті комунікативно-діяльнісного підходу; він полягає в організації викладачем і виконанні учнями вправ і завдань, орієнтованих на аналіз творів, на написання структурних компонентів і цілісних творів; він передбачає розроблення комплексів вправ і завдань, що, реалізуючись у певній послідовності, формують авторську технологію навчання;

- *метод самоорганізації навчання* орієнтований на самостійне виконання завдань – написання творів; для самоорганізації навчання учні мають оволодіти метакогнітивними стратегіями цілепокладання, планування, керування, здійснення та самоконтролю й самоперевірки творів; з метою оптимізації процесу самоорганізації навчання вважаємо доцільним сформувати в учнів алгоритм дій, що відображає покроковість оптимальних прийомів навчання, спрямованих на досягнення належного результату;

- *метод самоконтролю* полягає в організації самостійної перевірки власних творів, передбачає стратегію самоконтролю; під час самоконтролю учні повинні зосередити свою увагу на структурних, змістових,

мовностилістичних, орфографічних і пунктуаційних особливостях твору, перевірити зав'язність та логіку викладу, адекватність уживання мовних засобів у творі.

Окремо слід згадати *метод мозкового штурму*: його варто використовувати під час структурування змісту твору, добору найвдаліших аргументів і влучних прикладів; у межах застосування цього методу учні складають фрейм і план твору, обмінюючись ідеями про влучні аргументи та приклади, які можна навести на підтвердження сформульованої тези та розкриття теми твору; цей метод дасть змогу дібрати цікавий і креативний матеріал, що зробить твір якісним, цікавим, креативним.

Навчання твору-роздуму потребує системного використання різних методів навчання на різних етапах роботи над твором. Саме від варіативності методів, на нашу думку, буде залежати ефективність навчальної методики.

Висновки і перспективи дослідження.

Отже, підводячи підсумки, зазначимо: навчання твору-роздуму у старшій школі має відбуватися із дотриманням послідовних методичних операцій, здійснюваних на теоретичних засадах: 1) вибору дидактичних підходів, зокрема компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, лінгвосоціокультурного, інтегративного й особистісно орієнтованого підходів, на основі принципів свідомості, науковості та свідомості, індивідуалізації й доступності, взаємозв'язку навчання мови й мовлення, наочності, міцності, активності, інтеграції мовного матеріалу в мовленнєвий, уваги до мовного та мовленнєвого матеріалу; 2) визначення необхідних методів навчання, серед яких методи пояснення, мозкового штурму, аналізу мовленнєвого матеріалу, вправлення, самоорганізації навчання, самоконтролю; 3) реалізація генерального завдання розвитку українського писемного мовлення старшокласників й окремого його різновиду – аргументативного мовлення, що конститує процеси міркування.

Перспективу подальших досліджень формує систематизація теоретичних засад створення методики навчання української мови з використанням досвіду

викладання іноземних мов, з'ясування принципів та методів, які є складниками методики навчання окремих операцій переконання, пояснення, описування, заперечення. Визначення теоретичних засад методики навчання має супроводжуватися навчальними матеріалами для практичного її втілення: комплексами вправ і завдань, планами уроків, добром текстів-зразків.

Внесок авторів: В'ячеслав Шовковий – концептуалізація; методологія; визначення дидактичних підходів створення методики, висновки; Сергій Шовковий – огляд і аналіз джерел, визначення методів реалізації методики; перспектив дослідження.

Список використаних джерел

- Біляев, О. М. (2005). *Лінгводидактика рідної мови. Навчально-методичний посібник*. Генеза.
- Вашуленко, М. С. (Ред.). (2011). *Методика навчання української мови в початковій школі. Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Літера ЛТД.
- Голуб, Н. Б. (2015). Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*, 3(155), 2–10.
- Караман, С. О. (2000). *Методика навчання української мови у гімназіях*. Ленвіт.
- Карпова, О. (2016). Сучасні підходи до викладання іноземної мови професійного спрямування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 47, 179–183.
- Коваль, Г.П., Деркач, Н.І., Захарчук, З.О., Іванова Л.І. (2002). *Методика викладання української мови. Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів*. РДГУ.
- Костів, О., Сколоздра-Шепітко, О. (2018). *Методика викладання української мови: Навчально-методичний посібник для студентів українського відділення філологічного факультету*. Міністерство освіти і науки України.
- Кулик, О. Д. (2013). Пріоритетність текстоцентричного підходу до навчання української мови в загальноосвітній школі. *Теоретична і дидактична філологія*, 15, 38–48. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tidf_2013_15_7
- Кухарчук, І. (2005). Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у фаховій підготовці вчителя-словесника. *Українська мова і література в школі*, 2, 50–54.
- Лук'яник, Л. В. (2012). Компетентнісний підхід до навчання української мови. *Educational Dimension*, 36, 301–305.
- Мацько, Л. І., Груба, Т. Л., Семенов, О. М., Симоненко Т. В. (2017). *Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання*

учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Ніколаєва, С. Ю. (Ред.). (2013). *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів*. Ленвіт.

Пентиліук, М. І. (Ред.). (2004). *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах*. Ленвіт.

Пентиліук, М. І., Окуневич, Т. Г., Бородіна, Н. С. (2012). *Методика навчання української мови: поточний та модульний контроль. Тести. Контрольні роботи. Навчально-методичний посібник*. Ленвіт.

Moss, P. A. (2005). Understanding the other/ understanding ourselves: Toward a constructive dialogue about "principles" in educational research. *Educational Theory*, 55(3), 263–283. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.2005.00003.x>

Pathak, R. P. (2008). *Methodology of educational research*. Atlantic Publishers & Dist.

Shipman, M. (Ed.). (2005). *Educational research*. <https://doi.org/10.4324/9780203974049>

References

Bilyayev, O. M. (2005). *Linhvodydaktyka ridnoyi movy. Navchalno-metodychnyy posibnyk [Linguodidactic principles of teaching students' L1. Teachers' guidebook]*. Heneza (In Ukrainian).

Holub, N. B. (2015). Pidkhody do navchannya ukrayinskoyi movy v osnovniy shkoli [Approaches to teaching the Ukrainian language in primary school]. *Ukrayinska Mova i Literatura v Shkoli*, 3(155), 2–10 (In Ukrainian).

Karaman, S. O. (2000). *Metodyka navchannya ukrayinskoyi movy u himnaziyyakh [Methods of teaching Ukrainian to gymnasium students]*. Lenvit (In Ukrainian).

Karpova, O. (2016). Suchasni pidkhody do vykladannya inozemnoyi movy profesynoho spryamuvannya [Modern approaches to teaching a professionally-oriented foreign language]. *Modern Information Technologies and Innovative Teaching Methods in Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*, 47, 179–183 (In Ukrainian).

Kostiv, O., & Skolozdra-Shepitko, O. (2018). *Metodyka vykladannya ukrayinskoyi movy: Navchalno-metodychnyy posibnyk dlya studentiv ukrayinskoho viddilennya filolohichnoho fakultetu [Methods of teaching the Ukrainian language: A handbook for students majoring in Ukrainian philology]*. Ministry of Education and Science of Ukraine (In Ukrainian).

Koval, H. P., Derkach, N. I., Zakharchuk, Z. O., & Ivanova L. I. (2002). *Metodyka vykladannya ukrayinskoyi movy. Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv pedinstytutiv, humanitarnykh universytetiv, pedahohichnykh koledzhiv [Methods of teaching*

Ukrainian. A study guide for pre-service teachers]. RDHU (In Ukrainian).

Kulyk, O. D. (2013). Priorytetnist tekstotsentrychnoho pidkhodu do navchannya ukrayinskoyi movy v zahalnoosvitniy shkoli [A text-centric approach to teaching Ukrainian in secondary school]. *Teoretychna i Dydaktychna Filolohiya*, 15, 38–48 (In Ukrainian).

Kukharchuk, I. (2005). Komunikatyvno-diyalnisnyy pidkhid do vvychnennya syntaksysu u fakhoviy pidhotovtsi vchytelya-slovesnyka [A communicative-activity approach to teaching syntax in a professional training of lexicographers]. *Ukrayinska Mova i Literatura v Shkoli*, 2, 50–54 (In Ukrainian).

Lukyanyk, L. V. (2012). Kompetentnisnyy pidkhid do navchannya ukrayinskoyi movy [A competent approach to teaching the Ukrainian language]. *Educational Dimension*, 36, 301-305 (In Ukrainian).

Matsko, L. I., Hrubá, T. L., Semenoh, O. M., Symonenko T. V. (2017). *Ukrayinska mova. 10–11 klasy. Prohrama dlya profilnoho navchannya uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [The Ukrainian language. 10–11 grades. Curriculum for students of academic high schools]*. Ministry of Education and Science of Ukraine (In Ukrainian).

Moss, P. A. (2005). Understanding the other/ understanding ourselves: Toward a constructive dialogue about "principles" in educational research. *Educational Theory*, 55(3), 263–283. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.2005.00003.x>

Nikolayeva, S. Y. (Ed.). (2013). *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kultur: teoriya i praktyka. Pidruchnyk dlya studentiv klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: Theory and practice. The handbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities]*. Lenvit (In Ukrainian).

Pathak, R. P. (2008). *Methodology of educational research*. Atlantic Publishers & Dist.

Pentylyuk, M. I. (Red.). (2004). *Metodyka navchannya ukrayinskoyi movy v serednikh osvithnikh zakladakh [Methods of teaching Ukrainian in secondary school]*. Lenvit (In Ukrainian).

Pentylyuk, M. I., Okunevych, T. H., & Borodina, N. S. (2012). *Metodyka navchannya ukrayinskoyi movy: Potochnyy ta modulnyy kontrol. Testy. Kontrolni roboty. Navchalno-metodychnyy posibnyk [Methods of teaching Ukrainian: Formative and summative assessment. Assessment tasks. Teachers' guidebook]*. Lenvit (In Ukrainian).

Shipman, M. (Ed.). (2005). *Educational research*. <https://doi.org/10.4324/9780203974049>

Vashulenko, M. S. (Red.). (2011). *Metodyka navchannya ukrayinskoyi movy v pochatkoviy shkoli. Navchalno-metodychnyy posibnyk dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv [Methods of teaching Ukrainian in primary school. A guide book for students of higher educational institutions]*. Litera LTD (In Ukrainian).

Отримано редакцією журналу / Received: 25.04.24
Прорецензовано / Reviewed: 03.05.24
Схвалено до друку / Accepted: 22.05.24

Vyacheslav Shovkovyi (Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-4876-2162

Serhii Shovkovyi (Ukraine)

ORCID ID: 0009-0005-2496-4888

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING A METHODOLOGY TO TEACH ESSAYS IN UKRAINIAN IN HIGH SCHOOL

Background. *The cultivation of argumentative writing in secondary school students stands as a key objective within the framework of fostering and honing students' communicative proficiency realized through teaching opinion essays. The essay writing instruction is a multifaceted and challenging process that requires students to have not only linguistic and rhetorical skills but also background knowledge, literature awareness, historical insight, and the capacity to process information from diverse sources to coherently articulate ideas. Despite considerable progress in the pedagogy of writing, the theoretical and methodological underpinnings (approaches, principles, methods) for teaching Ukrainian opinion essays to secondary school students presently require elucidation.*

Purpose. *The paper aims to determine the theoretical foundations for teaching a Ukrainian opinion essay to high school students.*

Results and discussion. *The concept of an opinion essay encompasses a coherent, comprehensive, and structurally organized text wherein students employ argumentative discourse to support or challenge a thesis, engage in debate around the thesis, and express their authorial stance while adhering to proper structure and employing appropriate linguistic means. The pedagogy of teaching opinion essays in high school should follow a methodology grounded in theory. This involves: 1) adopting a range of pedagogical approaches such as competency-based, active, sociocultural, integrative, and student-centred ones based on the principles of individualization, accessibility, visualization, integration of language material into communication activities, etc.; 2) determining appropriate teaching methods, including explanation, brainstorming, analysis of input material, self-managed learning, and self-monitoring; and 3) addressing the overarching goal of enhancing Ukrainian writing skills in high school students, specifically focusing on argumentative discourse, which reflects thinking and reasoning processes.*

Future research prospects involve systematic investigation of the theoretical underpinnings for teaching Ukrainian, drawing upon experiences in foreign language education. The goal is to elucidate the principles and methods that form the foundation for building specific persuasive, explanatory, descriptive, and refutational skills.

Keywords: *an opinion essay, argumentative writing, teaching Ukrainian, approach to teaching, instruction method.*

BIOS

Vyacheslav Shovkovyi, PhD, Professor, Head of the Department of Methodology of Teaching Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology of the Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine. Scientific interests: Methods of teaching classical and modern languages, Ukrainian literature.

E-mail: v.shovkovyi@knu.ua

Serhii Shovkovyi, Mgr in Education, graduate of the educational program "Theory of education and teaching methodology of Ukrainian language, literature and a foreign language in high profession-oriented school", Taras Shevchenko National University of Kyiv. His areas of research interests includes teaching Ukrainian language and literature, teaching methodology.

E-mail: sergsovkovij@gmail.com

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.